

Kitap Tanıtımı:

Gündüz, Mustafa (2022). *Ansiklopedik Türk Eğitim Tarihi Sözlüğü*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Zeynep Ebrar Küçük^{1*}

* Sorumlu yazar
Corresponding author

¹YL Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
MA Student, Yıldız Technical University, Türkiye
zeynepebrarkck@gmail.com
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-2668-1476>

Makale geliş tarihi / First received : 10.10.2022
Makale kabul tarihi / Accepted : 19.11.2022

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Atıf bilgisi / Citation:

Küçük, Z. E., (2022). Kitap Tanıtımı: Gündüz, Mustafa (2022). *Ansiklopedik Türk Eğitim Tarihi Sözlüğü*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. *EDE Eğitim Dil ve Edebiyat Dergisi*, (1), 68-76.

ÖZ

Ansiklopedik Türk Eğitim Tarihi Sözlüğü, eğitim tarihi alanında seçkin eserleriyle öne çıkan Prof. Dr. Mustafa Gündüz tarafından yazılmış ve 2022 yılında basılmıştır. Eğitim ve eğitim tarihi alanında hazırlanmış bir ansiklopedi ihtiyacı bu eserin yazılmasında etkili olmuştur. Ansiklopedik sözlük şeklindeki eser, konuları bir sözlükten daha uzun, ansiklopediden daha kısa biçimde ele almıştır. Sözlükteki maddeler beş kategoriye ayrılarak eğitim tarihi ile ilgili kurumlar, kişiler, kavramlar, konular, eserler ve araç-gereçler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu çalışmada eserin tanıtımı yapılmıştır.

Anahtar kelimeler

Eğitim, eğitim tarihi, Türk eğitim tarihi, ansiklopedik sözlük

ABSTRACT

The encyclopedic Dictionary of Turkish Educational History was written by Prof. Dr. Mustafa Gunduz, who stands out with his distinguished works in the field of educational history, and published in 2022. The need for an encyclopedia prepared in the field of education and educational history was effective in the writing of this work. In the form of an encyclopedic dictionary, the work dealt with topics in a longer form than a dictionary and in a shorter form than an encyclopedia. The articles in the dictionary are divided into five categories and information is given about institutions, people, concepts, subjects, works and tools related to the history of education. In this study, the work was introduced.

Keywords

Education, history of education, history of Turkish education, encyclopedic dictionary

Kitap Tanıtımı

Gündüz, Mustafa (2022). *Ansiklopedik Türk Eğitim Tarihi Sözlüğü*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Eğitim tarihi alanında ortaya konan çalışmaların başlangıcının çok da eskilere dayanmadığı bilinmektedir. Dünya genelinde daha kapsamlı çalışmalar yapılmış olsa da Türkiye’de eğitim tarihinin yeteri kadar ele alındığı söylenemez. Özellikle konu ile alakalı bilimsel nitelikli ansiklopedik eserlere rastlamanın pek mümkün olmayışı bunun bir göstergesidir.

Eğitim Tarihi alanında *Eğitim Tarihinin Peşinde*, *Kurum*, *Kavram ve Zihniyet*, *Osmanlı’dan Günümüze Eğitimde Dönüşümler*, *Modern Türkiye’de Eğitim*, *İstanbul’un Yüz Eğitimcisi*, *Osmanlı Eğitim Mirası Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler* gibi öne çıkan özgün eserleriyle tanınan Yıldız Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mustafa Gündüz’ün hazırladığı *Ansiklopedik Türk Eğitim Tarihi Sözlüğü* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından 2022’de yayınlanmıştır. Gündüz, Türkiye’de yapılması gereken başlıca işlerden birinin eğitim ve eğitim tarihi ansiklopedisi hazırlamak olduğunu fakat bunu tam manasıyla yerine getirmek zor olacağından hiç değilse ansiklopedik sözlüğünü hazırlamak gerektiğini savunmuştur. Ansiklopedik sözlükler, ele alınan konu hakkındaki unsurları sözlüklerden daha uzun, ansiklopedilerden daha kısa ve daha az detaylı olarak ortaya koyar. Daha öncesinde Türk eğitim tarihini ele alan eserlerin bütünlüklü bir şekilde isteneni sunmaması bu eserin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Eserin başında Türkiye’de Eğitimin Kısa Tarihi adlı yazı yer almaktadır. Bu kısımda İslamiyet öncesinde Türk devletlerinde ve toplumlarında eğitim hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında Göktürkler ve Uygurlarda eğitim ele alınmıştır. İslamiyet sonrasında Türklerde eğitim bahsine gelindiğinde ise Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklular döneminde eğitim hakkında bilgi verilip Osmanlı klasik döneminde eğitim kısmına geçilmiştir. Mahalle ve sıbyan mektepleri, medreseler, Enderun mektebi, askeri okullar, azınlık ve yabancı okullar bu dönemde öne çıkan kurumlardır. Osmanlı-Türk Modernleşme Döneminde Eğitim, I. Meşrutiyet ve II. Abdülhamid Döneminde Eğitim, 2. Meşrutiyet Döneminde Eğitim, İstiklal Savaşı Döneminde Eğitim, Erken Cumhuriyet Döneminde Eğitim ve 2000’li Yıllar Sonrası Eğitim başlıkları sırasıyla ele alınmış ve açıklanmıştır.

Yöntemi ve kategorik yaklaşımı açısından alanında ilk olan eserde maddeleri beş kısma ayırmak mümkündür: *Kurumlar*, *Kişiler*, *Kavramlar*, *Konular*, *Eserler ve Araç-Gereçler*.

Eğitim ve öğretim faaliyetleri yapma amacıyla kurulmuş ya da dolaylı olarak bu amaca hizmet eden yapılar “kurumlar” başlığı altında ele alınmıştır. Eserde öne çıkan bazı kurumlardan kısaca bahsetmek gerekirse bunlar şu şekilde sıralanabilir:

Dârü’l-erkam: Hz. Muhammed’e (SAV) peygamberliğin geldiği ilk yıllarda Mekke’de İslâmiyet’in tebliğ edildiği evdir. Dârü’l-İslâm diye de bilinen bu ev, ilk Müslümanlardan Erkam b. Ebu’l-erkam el-Mahzûmî’ye aittir. Burası İslâm’a davetin yapıldığı yer olmasının yanında İslâm dininin ilk eğitim mekânı olarak da görülmektedir.

Gureba Mektebi: 1839’da rüştiye mekteplerinin açılması planlandığında, sokaklarda boş gezen, öksüz ve yetim çocukları toplayıp okutmak niyetiyle açılması planlanan mekteptir fakat gerçekleştirilmemiştir.

Encümen-i Dâniş: açılmasına 1846’da karar verilen Dârü’l-fünûn’un ders programı, laboratuvar, kitap, kütüphane ve personel gibi alt yapı ihtiyaçlarının hazırlanması için 11 Şubat

1851 tarihinde açılışı yapılan bilim kuruludur. Divanyolu'nda Sultan II. Mahmud Türbesi yakınındaki Dârü'l-ma'ârif Mektebi'nin binasında (bugün Cağaloğlu Anadolu Lisesi) açılmıştır. Dâhili ve harici üyelerden oluşmaktadır ve üye sayısı zamanla değişim göstermiştir. Encümen öncelikle yayın işlerine ağırlık vermiş ve birçok telif tercüme eser yayımlamaya başlamıştır. 1862'den sonraki devlet salnamelerinde üyelerin adlarına rastlanmadığından Encümen-i Dâniş'in ömrünün on yıl kadar sürdüğü ve bu tarihten sonra faaliyetlerinin sona ermiş olduğu tahmin edilmektedir.

Dârü'l-ma'ârif (Valide/Valde Mektebi): Batılı tarzda eğitim vermek amacıyla devlet desteğiyle 21 Mart 1850'de Cağaloğlu Sultan Mahmud Türbesi yanında, Sultan Abdülmecid'in annesi Bezm-i Âlem Valide Sultan tarafından yaptırılan mekteptir. Kısa sürede sıbyan mektebi haline geldiyse de sonradan rüştiye statüsüne geçmiştir. Mekâtib-i Umûmiye Nâzırı Kemal Efendi'nin Dârü'l-ma'ârif'in açılmasında önemli hizmetleri olmuş, zamanın eğitim ve öğretimine uygun mektepler açarak Türk ma'ârif tarihinde önemli başarıları görülen, daha sonra Ma'ârif nâzırlığı da yapan Kemal Efendi yeni mektebe müdür olarak tayin edilmiştir. Dârü'l-ma'ârif bi nası 1851'da Encümen-i dâniş'in çalışmalarına da ev sahipliği yapmıştır. Mektebin talebe miktarı değişmekle birlikte 200'ün üzerinde olmuştur. 1869'dan sonra idâdî kısmı da açılmıştır. 1914'te adı İstanbul Selçuk Sultânîsi olduktan sonra ilk kız orta öğretim müessesesi olan bu liseye Bezmîâlem Sultânîsi adı verilmiştir. Okul binası I. Dünya Savaşı sırasında hastane hizmeti vermiştir. 1924'te İstanbul Kız Lisesi adını almış, bu arada farklı yerlere taşınmıştır. 1933'te yeniden eski mevkiine gelen okul 1983'te Anadolu Lisesi statüsüne geçerek karma eğitim vermeye devam etmektedir.

Merzifon Amerikan Koleji: Amerikalı misyonerler tarafından 1860'lardan sonra açılmış olan farklı türlerdeki okullardan biridir. Diğer bir adıyla Anadolu Koleji olan bu eğitim kurumu ilk, orta ve yüksek düzeyde eğitim vermiş ve I. Dünya Savaşı'na kadar etkin bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür.

Çoban Mektebi: Ziraat ve tarımı hem teorik hem de pratik olarak geliştirebilmek amacıyla Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi adıyla 6 Mayıs 1895'te temeli atılan ve Kasım 1898'de eğitime başlayan mekteptir. Mektebe ayrılan geniş arazide hem yeni tarım teknikleri denenmiş hem de ürünler hâsıl edilerek satılmıştır. Bunun yanında hayvancılık da yapılmış yeni türlerin geliştirilmesine çalışılmış, Ankara tiftik keçisinin ıslahı üzerine çalışmalar yapılmıştır.

Cemiyet-i İlmiye: ilim ve tekniği geliştirmek ve yaymak amacıyla kurulan ve Mecmu'a-i Ulûm adında bir dergi yayımlayan cemiyettir. Kurucuları arasında Hoca Tahsin Efendi, Ahmed Hamdi Efendi ve Şükrü Efendi vardır. Sekiz-dokuz ay kadar faaliyette bulunmuştur.

İnas Dârü'l-fünûnu (Dârü'l-inas): 12 Eylül 1914'te kadın talebeler için açılan, Edebiyat, Riyaziyat ve Tabiiyât şubelerinden oluşan üniversitedir. Beyazıt'ta Zeynep Hanım Konağı'nda açılmıştır. Üç yıl sürelidir, 16-25 yaş arası kadınları kabul etmektedir. 1920'ye kadar 53 kişiyi mezun etmiş ve ardından Dârü'l-fünûn ile birleşerek resmen kapatılmıştır. 1921'den Edebiyat ve Fen Fakültelerinde, ardından da Hukuk Fakültesi ile Tıp Fakültesi'nde birer yıl ara ile karma itibaren önce öğretime geçilmiştir.

Amelî Hayat Mektepleri: II. Meşrutiyet döneminde altı yıllık ilk ve ortaokulu birlikte okutan ve ortaokul kısmında Fransızca öğretim yapan okulların yerine Cumhuriyet döneminde (1925) açılan ilköğretim okullarıdır. 1932'den sonra iki sınıf eklenerek İktisat Lisesi adını almış ancak bu statüde bir okulu vilayetin desteklemesi mümkün olmayınca 1936'da kapatılmıştır.

Köy Enstitüleri: köye yönelik öğretmen yetiştirmek amacıyla 17 Nisan 1940'ta yurdun farklı bölgelerinde açılan öğretmen okullarıdır. Kuruluşunda başta İsmail Hakkı Tonguç olmak üzere, Hasan Ali Yücel, Mehmet Emin Soysal ve Rauf İnan etkili olmuştur. Köy Enstitüleri bir ilköğretim öğretmeni yetiştirme projesinin ötesinde anlamlara ve öneme sahiptir. Türkiye'nin modernleşme sürecinin tartışmalı girişimlerinden biridir. Toplamda 21 enstitü açılmıştır ve buradan yaklaşık 17 bin öğretmen, dört bin kadar da tarım ve sağlık görevlisi yetiştirilmiştir. İlkokuldan sonra sınavla öğrenci kabul eden ve beş yıllık süresi olan enstitülerde derslerin dağılımı köy şartları düşünülerek belirlenmiş ve bölgelere göre farklılık göstermiştir. Köy Enstitüleri Cumhuriyet Halk Partisi'nin doğrudan kontrol ettiği ve merkezî değerlerin çevreye yaygınlaşmasını umduğu bir kurumdur. 1945'ten sonra siyasî konjonktürün değişmesiyle enstitülere yönelik eleştiriler artmış ve 1947'de varoluşsal nitelikleri değişmiştir. Programında ciddi tadilata gidilmiş, üst bir kurum olan Hasanoğlu Köy Enstitüsü kapatılmıştır. 1954'te adı Köy İlköğretmen Okulu'na dönüştürülmüştür. Köy Enstitüleri pedagojik, sosyolojik ve politik olarak değerlendirilebilir. Öğretmen yetiştirme düzeni içinde özerk bir yapıya sahip olması, yapımında köylülerin zorla çalıştırılması, öğretmenlerin yirmi yıl köyde zorunlu hizmetinin olması vb. sebeplerle eleştirilmiştir. Bunun yanında, köye yönelik öğretmen, tarım ve hayvancılığı özendirme vb. yönüyle desteklenmiştir. Türkiye'de Köy Enstitüleri savunma ve tenkit alanı olma özelliğini korumaktadır ve hakkında yapılan bilimsel, nitelikli araştırmalar son derece azdır.

Ma'arif kolejleri: 1955'te devlet tarafından açılan ve yabancı dille eğitim yapan, yabancı öğretmenler çalıştıran kolejdir. Eğitimde fırsat eşitsizliğine sebep olduğu, memleketin bütün okullarının nitelikli olması gerektiği gibi sebeplerle 1975'te önce adı Anadolu Lisesi'ne çevrilmiş, sonra da onlarcası açılarak sonu gelmiştir.

Eserin kişiler kategorisini Türk eğitim tarihi alanında adından söz ettirmiş, eserleri ve düşünceleri ile iz bırakmış şahıslar oluşturmaktadır. Yaklaşık 450 kişinin biyografisine kısaca yer verilip daha çok alana sağladıkları katkılar üzerinde durulmuştur.

Abdurrauf Abdurrahimoğlu Fıtrat: Türkistan Millî Mücadelesi'nin öncülerinden, eğitimci, siyasetçi, gazeteci, aktivist. Buhara'da Özbek bir anne ve Tacik bir babadan dünyaya gelmiştir. Buhara'nın meşhur Mir-Arap Medresesi'nde eğitim almıştır. Buharalı milliyetçilerin kurduğu Terbiye-i Etfal Cemiyeti tarafından 1910'da eğitim almak üzere İstanbul'a gönderilmiştir. Burada cemiyetin bir şubesini kurmuş ve ilk eserlerini (Münazara, Beyanat-ı Seyyah-ı Hind) yayımlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Sırat-ı Müstakim dergisi çevresiyle irtibat kurmuştur. 1913'te Buhara'ya dönmüş ve eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Yaş (Genç) Buharalılar Cemiyeti'nde faaliyetlerde bulunmuş, 1917'ye kadar cemiyetin başkanlığını yapmıştır. Buhara Milli Devleti'ni kurmak için çalışmalar yapmıştır. 1917 Şubatı'nda Komünist Parti'ye üye olmuştur. 1918'den sonra takip edilmeye başlandıysa da neşir faaliyetlerine devam etmiştir. Taşkent'te dernek ve yayıncılık faaliyetlerine devam etmişse de 1922'de Ruslar tarafından engellenmiştir. 1921'de kurulan Buhara Halk Sovyet Cumhuriyeti'nde aktif görev almış, eğitim ve dış işleri bakanlıklarını yürütmüştür. Bu cumhuriyet 1924'te Ruslar tarafından dağıtılınca Fıtrat, farklı yerlere sürülmüştür. Bundan sonra açık ve gizli toplumunu bilinçlendirme ve eğitime faaliyetleriyle daha çok ilgilenmiştir. Farklı dillerde birçok kitap yazmış, çeviriler yapmış, dergiler yayımlamıştır. Ruslar tarafından daima takip edilen ve şüphe ile bakılan Fıtrat, 1937-1938 "halk düşmanlarını kitle halinde yok etme" harekâtında devrim karşıtlığı suçlamasıyla 4 Ekim 1938'de idam edilmiştir.

Andreas M. Kazamias: Kıbrıs Rum kökenli Yunanistanlı eğitimci ve Türk eğitim tarihçisidir. Amerikan vatandaşı olduktan sonra Harvard Üniversitesi'nde eğitim almıştır. Karşılaştırmalı eğitimin dünyadaki önemli isimlerindedir. *Education and the Quest for Modernity in Turkey* (1966), *Potential Elites in Turkey: The Social Origins of Lise Youth* (1966) ve *The Turkish Sisyphus: Atatürk, Islam and the Quest for European Modernity* (2006) başlıklı eserlerinde Türkiye'de eğitim ve modernleşme konusunu işlemiştir.

Benjamin C. Fortna: İngiliz Osmanlı eğitim tarihçisidir. New York'ta doğmuştur. Doktora tezinde II. Abdülhamid döneminde eğitim, İslâmîleşme, kimlik ve disiplin gibi konuları araştırmıştır. Son dönem Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi eğitimi ve kişileri üzerine birçok araştırma yapmıştır. Osmanlı'da çocukluk, okumayı öğrenmek, alfabe reformu, eğitim ve otobiyografi, son dönem Osmanlı okullarında seküler ahlâk konularında önemli çalışmaları vardır. İngiltere SOAS'ta ve Univesity of Arizona'da görev yapmaktadır.

Faik Sabri Duran: Cumhuriyet dönemi önde gelen coğrafya eğitimcilerindedir. Üsküdar'da doğmuş, 1808'den sonra Fransa'da eğitim almış 1912'de İstanbul'a dönmüştür. Faik Sabri İstanbul ve Vefa Sultânîleri, Yüksek Ticaret Mektebi, Maliye Mektebi, Dârülmü'allimin ve Dârülmü'allimât ve Darülfünun'da coğrafya dersleri okutmuştur. İlk ve orta öğretim için hazırladığı coğrafya ders kitapları, atlaslar ve diğer kaynaklarla Türkiye'de modern coğrafya eğitiminin öncülerinden olmuştur. 1920'de Dârü'l-fünun'daki görevinden istifa etmiş, Paris ve Londra'ya giderek ticaretle uğraşmıştır. 1926'da tekrar yurda dönmüş Ma'arif Vekâleti, Talim Terbiye Dairesi'nde tercüme işleri (1926-1928), İstanbul'da Devlet Matbaası Müdürlüğü (1928-1930), Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü (1930-1931), son olarak da Haydarpaşa ve Galatasaray Lisesi coğrafya öğretmenliği görevlerini yapmıştır. İstanbul'da vefat etmiştir. Faik Sabri'nin iz bırakan bir coğrafya eğitimcisi olarak anılmasında en büyük faaliyeti Dârü'l-fünun Edebiyat Fakültesi'nde coğrafya bölümünün açılmasına ve İstanbul Coğrafya Enstitüsü'nün kurulmasına öncülük etmesi olmuştur. 1941'de I. Coğrafya Kongresi'nin çalışmalarına katılmış ve Türk Coğrafya Kurumu'nun kurucuları arasında yer almıştır. Coğrafyanın farklı konularıyla ilgili onlarca eser yayımlamıştır.

Fatma Varış: eğitim programcısıdır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdikten sonra Amerika'da eğitim programları üzerine doktora yapmıştır. 1964'ten sonra pedagoji bölümünde ve eğitim fakültelerinde eğitim programları başta olmak üzere eğitim bilimleri ile ilgili dersler vermiştir. Türkiye'de eğitim programları ve karşılaştırmalı eğitim çalışmalarının gelişmesine katkısı olmuş bu alanda eserler yazmış, çeviriler yapmıştır.

Jules Ferry: Fransız devlet adamı, başbakanıdır. Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet döneminde eğitimin zorunlu, parasız ve laik olması için mücadele etmiş ve başarmıştır. Ferry'nin eğitim görüşleri ve politikaları Türkiye'de II. Meşrutiyet ve özellikle de Cumhuriyet döneminde örnek alınmıştır. Türkiye eğitim sisteminin felsefi ve bürokratik yapısının oluşturulmasında Ferry'nin etkisi söz konusudur.

Kadri Yörükoğlu: eğitimci, bürokrattır. Asıl adı Mehmet Zeki olan Kadri, İstanbul'da doğmuş, Ayasofya Rüştîyesi ve Mercan İdadisi'nden sonra İstanbul Dârü'l-fünûnu Edebiyat Fakültesi'ni 1922'de bitirmiştir. Kısa süreli öğretmenlikten sonra bakanlık merkez teşkilatında ve üst düzey bürokraside çalışmaya başlayan Yörükoğlu, 1939'da Talim ve Terbiye Kurulu üyesi olmuştur. Bir yıl sonra aynı kuruma başkan olan Yörükoğlu 1962'de emekliliğine kadar Talim ve Terbiye Kurulu'nun en uzun süreli başkanlığını yapmıştır. Gizemli şahsî bir hayatı ve sıra dışı meslek

yaşamı olan Yörükoğlu'nun bakanlık müfettişliği ve özellikle Talim ve Terbiye Kurulu başkanlığı görevinde oldukça etkili olduğuna dair bilgiler olmasına karşın hayatı, eserleri ve etkileri üzerine müstakil bir araştırma yapılmamıştır.

Mine Gögüş Tan: Eğitim sosyoloğudur. Gaziantep'te doğmuş, Amerika'da lise mezuniyetinden sonra Washington State University'de yüksek lisans, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde doktora yapmıştır. 1968'de girdiği Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Eğitim Sosyolojisi alanında doçent ve profesör olmuştur. Emekli olduğu 2010'a kadar bu alanda çalışmalar yapmıştır.

Nakiye Elgün: Cumhuriyet dönemi öncü kadın eğitimcilerinden ve ilk millet vekillerindedir. Dârü'l-mu'allimât'tan mezun olmuş ve 1900'de aynı kurumda mu'allim muavini olarak göreve başlamıştır. Gençlik yıllarından itibaren okul yöneticiliği de yapmıştır. II. Meşrutiyet dönemi kadın hareketlerine etkin biçimde katılmış, Te'âli-i Nisvân Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. Aynı zamanda Türk Ocağı'nın etkin üyelerindedir. Satı Bey'in açtığı Fevziye Mektebi'ne 1917'de müdür tayin edilmiştir. 1919'da Mu'allimler Cemiyeti başkanlığına getirilmiştir. Cemiyetin 13 Ocak 1920'de İzmir'in işgalini protesto programında konuşmuştur. İstiklal Savaşı'na etkin biçimde destek vermiştir. 1929'da İstanbul Kız Lisesi Müdürlüğü'ne atanmış, bir yıl sonra istifa ederek Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan ilk kadın belediye meclis üyesi olmuştur. 8 Şubat 1935'te Erzurum mebusu seçilerek ilk defa Meclis'e giren 17 kadından biri olmuştur. TBMM kürsüsünde konuşan ilk kadındır. Siyasî hayatında da en çok üzerinde durduğu konu eğitim olmuştur. 1946'dan sonrası siyaseti bırakmış ve yardım cemiyetleri için çalışmıştır. 22 Mart 1954'te İstanbul'da ölmüştür.

Refia Şemin Uğurel: İstanbul Üniversitesi Pedagoji Enstitüsü'nün önde gelen öğretim üyelerindedir. İstanbul'da doğmuş, 1927'de İstanbul Kız Mu'allim Mektebi'nden mezun olmuştur. Yüksek lisansını Cenevre Üniversitesi Institut des Sciences de l'Education'da (Eğitim Bilimleri Enstitüsü), doktorasını 1936'da Cenevre Üniversitesi Jean Jacques Rousseau Enstitüsü'nden yapmıştır. Pierre Bovet, E. Claparede ve Jean Piaget gibi dönemin önde gelen bilim adamları gözetiminde deneysel psikoloji, deneysel eğitim, çocuk psikolojisi ve "çocukta sayı kavramının doğuşu" konularını çalışmıştır. Jean Piaget'nin referans verdiği akademisyenlerden biridir. 1942'de Ordu-Alfa Testlerini Türkçeye çevirip uyarlamış ve bu testleri İstanbul Üniversitesi'nde ve liselerde uygulamıştır. 1972'de 6 yaş öncesi çocuklar için kullanılabilecek tek zekâ testi olan Stanford-Binet'i tercüme edip kültürümüze uyarlayarak standardize etmiştir. Ayrıca "Wechsler çocuklar için zekâ ölçeğini (WISC)" 1970'te tercüme etmiş ve standartlaştırmıştır. Sadrettin Celal Antel'in 1951-53 arasında üniversiteye öğrenci seçmek için ilk defa bilginin dışında zihinsel yeteneklerin de ölçülmesine dayalı iki bölümlü testlerin düzenlenmesi ve geliştirilmesi projesini, 1960'a kadar yürütmüştür. Bu, Türkiye'de liseden üniversiteye geçiş sınavlarının başlangıcı olmuştur. Ayrıca 1957'de üniversitelerde öğrenci servislerinin (Rehberlik ve psikolojik danışma büroları) kurulmasına öncülük etmiştir.

Eğitim tarihi ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili kavramları ele alan kategori çalışmanın önemli bir kısmını kapsamaktadır. Eserler kategorisini ise eğitim tarihi konusunda kaynaklık edebilecek kitap, dergi, ders kitabı, risale gibi yayınlar oluşturmuştur. Eser ismi olan madde başlıkları italik şekilde ele alınmıştır. Böylelikle 400'den fazla eseri diğer madde başlıklarından kolaylıkla ayırt etmek mümkündür.

Anadolu Mecmu'ası: İlk TBMM mebuslarından Hüseyin Avni (Ulaş) tarafından 1924'te İstanbul'da toplamda 12 sayı yayımlanan eğitim, edebiyat ve kültür dergisidir. Tarih, coğrafya,

felsefe, sosyoloji yanında gençliğin ve toplumun eğitim sorunlarıyla ilgili de pek çok yazı yayımlanmıştır.

Bizim Mecmu'a: 1922'de yayımlanan çocuk dergisidir. Yayımlanmasının ilk döneminde 28 sayı çıkmıştır. Yayınına kısa bir süre sonra ara vermiş, 1925'te 58 sayı daha yayımlanmıştır. 1927'de yeniden yayımlanmaya başlanmış ve bu tarihte de 37msayı çıkmıştır. Böylece toplamda 123 sayı yayımlanmıştır.

Çocuk Davamız: İstiklal Harbi komutanlarından siyasetçi, asker ve eğitimci Kazım Karabekir'in (1882-1948) Çocuk Davamız isimli dosyasındaki farklı tür belge ve yazıların bir araya getirilmesiyle teşekkül etmiş kitaptır. Eserde Karabekir'in yurdun farklı bölgelerindeki askerlik hizmetleri sırasında gerek askeri gerek sivil alanda yaptığı eğitim hizmetleri, kurumları ve uygulamaları anlatılmıştır. Çocuk Davamız daha çok militarist zihniyet ve donanımda gerçekleştirilmek istenen bir eğitim sistemi ve modelini anlatmaktadır.

Çocuklara Ta'lim: hayatını çocuk eğitimine ve çocuk yayıncılığına adanmış olan ve daha önce Arkadaş ve Çocuklara Arkadaş adlı dergileri yayımlayan Mehmed Şemseddin Bey tarafından 1887'de çıkarılan üçüncü çocuk dergisidir. Derginin 9 sayı yayımlandığı bilinmektedir.

Köy ve Eğitim: 1954'te Ankara'da çıkmaya başlayan, köye ve köylüye yönelik bilgi, kültür ve beceri geliştirmeyi amaçlayan süreli yayındır. Millî Kütüphane kayıtlarına göre 124 sayı yayımlanmıştır.

Ma'arif ve Medeniyet: 1924'te yayımlanmış eğitim dergisidir. HTU Koleksiyonunda 1 sayısı bulunmaktadır. Bütün yazılar eğitim ve kültür konularıyla ilgilidir. Derginin Azerbaycan'da çıktığı anlaşılmaktadır.

Mecmu'a-i Ma'arif: 1874-1877 arasında toplamda 100 sayı yayımlanmış genel kültür ve bilgi dergisidir. Başta siyasî hadiseler olmak üzere dönemin diğer olgu ve olayları hakkında bilgiler verilmiştir.

Mu'allim Mecmu'ası: II. Meşrutiyet döneminde, 1916-1918 arasında toplam 25 sayı yayımlanmış, teorik ve pratik konulardaki tartışmaları ile önemli eğitim dergilerinden biridir. Dergide Ziya Gökalp, İsmayıl Hakkı, Şakir Ahmed, Nafi Atuf, Necmeddin Sadak, İbrahim Alâeddin (Gövsâ) gibi dönemin önde gelen pek çok eğitimcisi yazmıştır. Milli terbiye, asri terbiye, ahlaki terbiye, eğitimde mükâfat-mücazat, ma'ârifte yeni nazariyeler, derslerin öğretiminde yeni usuller, terbiye mefkûresi gibi pek çok konu üst düzey kavramsallaştırma ile tartışılmıştır.

Muallim Sesi: 1929'da yayımlanmaya başlanan eğitim ve meslek dergisidir. Dergi, Kasım 1935'te adını Öğretmen Sesi olarak değiştirmiştir. İlk başlarda on beş günde bir çıkan dergi 1935'ten sonra aylık yayımlanmıştır. Dergi Ekim 1940'ta yayınına ekonomik sebeplerle ara vermiştir. Derginin 1949'a kadar yayımlandığı tespit edilmiş ancak toplamda kaç sayı yayımlandığı bilinmemektedir. Muallim Sesi dergisinde Selim Siret, Emine Nuri, Makbule Mehmet, Hikmet Galip, Baha Soysal, Kemal Demiray, İ. Hakkı Sunat, Perran Nazım, Saffet Zarif, Hasip Aytuna ve İbrahim N. Özgür gibi eğitimci ve yazarlar yer almıştır.

Genel itibarıyla eserde yer alan maddeler kısa ve anlaşılır biçimdedir. Daha önce herhangi bir yerde bahsedilmemiş olan maddeler daha uzun tutulmuştur. Bazı kişi, eser, kavram ve kurumlara ilk defa yer verilmesi, eğitim tarihi ile ilgili var olan bilgi birikimini en kapsamlı şekilde içermesi bu eseri oldukça önemli kılacak özelliklerdir.

Eserin sonunda ek olarak listelere yer verilmiştir. Bunlardan ilki *Türk Eğitim Tarihinde Kişiler Listesidir*. Sonrasında meşhur, önemli kitaplar ve dergilerin yer aldığı *Türk Eğitim Tarihinde Eserler Listesi* vardır. Son olarak azınlık ve yabancı okullar dahil olmak üzere meşhur, önemli eğitim kurumları ve okulları içeren *Türk Eğitim Tarihinde Kurumlar Listesi* yer alır.

Titiz bir çalışmanın sonucu olarak ortaya konan bu eser Türk eğitim tarihi ile ilgili akla gelebilecek çoğu madde hakkında bilgi sahibi olabilme imkânı sunmaktadır. İçerdiği kapsamlı bilgiler ve aranan konuya ulaşmada sağladığı kolaylık, eseri Türk eğitim tarihi alanında başvurulacak kaynaklar arasında ilk sıralara yerleştirecek niteliktedir.